
STRUCTURE AND CONTENT OF THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF STUDENTS OF ECONOMIC SCIENCES**Diana Izvorska**Technical University of Gabrovo , Bulgaria, dizvorska@gmail.com

Abstract: Economic education in the 21-st century is linked to dynamic changes in science and society related to the transition from planned to market economy. It is based on the integrative role of specialists including the ability to orient and adapt to the ever-changing socio-economic conditions of society. Contemporary higher education should include a system able to form key values of the economist-manager in the new conditions of the public life: orientation towards professional activity – striving for a high level of professional competence (PC), presence of professional managerial thinking, acquisition of high technology managerial technologies; orientation towards innovative activity, readiness for self-education, high research culture. The paper presents the structure and content of the professional competence of students of economic sciences. The components of the professional competence are defined – motivational, cognitive, active, reflexive. Professionally significant qualities of economic activity are described. Basic and key competences of economists are analyzed.

Keywords: professional competence, professionally significant qualities, basic and key competences of economists

СТРУКТУРА И СЪДЪРЖАНИЕ НА ПРОФЕСИОНАЛНАТА КОМПЕТЕНТНОСТ НА СТУДЕНТИТЕ ОТ ИКОНОМИЧЕСКИТЕ СПЕЦИАЛНОСТИ**Диана Изворска**Технически университет- Габрово, България e-mail dizvorska@gmail.com

Резиме: Икономическото образование в XXI век е свързано с динамични промени в науката и обществото, с преминаването от планова към пазарна икономика. То се базира на интегративната роля на специалиста, включваща способността да се адаптира и ориентира в постоянно променящите се социално-икономически условия на обществото. Съвременното висше икономическо образование трябва да включва система за формиране на ключови ценности на икономиста-мениджър в новите условия на обществения живот: ориентиране към професионална дейност- стремеж към високо ниво на професионална компетентност (ПК), наличие на професионално управленско мислене, усвояване на високопроизводителни управленски технологии; ориентация към новаторска дейност, готовност за самообразование, висока научноизследователска култура. В настоящата работа са представени структурата и съдържанието на ПК на студентите от икономически специалности. Дефинирани са компонентите на ПК- мотивационен, когнитивен, дейностен и рефлексивен. Определени са професионално-значимите качества на икономическата дейност. Показани са базовите и ключовите компетенции на икономиста.

Ключови думи: професионална компетентност, професионално-значими качества, базови, ключови компетенции на икономиста

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Икономическото образование в XXI век е свързано с динамични промени в науката и обществото, с преминаването от планова към пазарна икономика. То се базира на интегративната роля на специалиста, включваща способността да се адаптира и ориентира в постоянно променящите се социално-икономически условия на съвременното общество. Съвременното висше икономическо образование трябва да включва система за формиране на ключови ценности на икономиста-мениджър в новите условия на обществения живот: ориентиране към идеите за хуманизиране на обществото и дълбоко осъзнаване на универсалните човешки ценности; ориентация към социална дейност, осъзнаване на проблемни ситуации и тяхната критична оценка, отговорност пред обществото за собствените си действия, готовност за конструктивен диалог; ориентиране към професионална дейност- стремеж към високо ниво на професионална компетентност, наличие на професионално управленско мислене, усвояване на високопроизводителни

управленски технологии; ориентация към новаторска дейност, готовност за самообразование, висока научноизследователска култура.[2]

2. ИЗЛОЖЕНИЕ

Професионалната компетентност (ПК) на специалиста в обобщен вид е съвкупност от способности, качества и свойства на личността, а също знания и опит, необходими за успешна професионална дейност в една или в друга сфера [8, с.38]. Това понятие включва следните аспекти [8, с. 45]: *проблемно-практически* – адекватност на разпознаване и разбиране на ситуацията, адекватна постановка и ефективно изпълнение на целите на задачите, нормите в дадената ситуация; *смислов* – адекватно осмисляне на производствената ситуация в по-общ социокултурен контекст; *ценностен* – способност за правилна оценка на ситуацията, нейната същност, цели, задачи и норми от гледна точка на собствените и общозначимите ценности. [4].

ПК е *степен на проявление на професионализма, дълбоки знания за своите дела и способности да правиш всичко добре и ефективно. Това е условие за ефективна трудова дейност и личностно-нравствена категория, коригираща професионалния ръст.*

Според Хоружий К.С.[7] *ПК на икономиста* е интегрирана качествена характеристика на личността, която представлява комплекс от придобити в резултат на обучение, самообучение и собствен професионален опит, знания и умения в областта на икономическата теория, историята на икономическите изследвания, икономическата информатика и информационните и комуникационните технологии, финансите, банковото дело, икономическото право, счетоводство, одит, функциониране на фондовите борси и т.н., както и бизнес комуникация, партньорство, управление, администрация и т.н., способността свободно и ефективно да ги прилага в процеса на практическа икономическа дейност; способността взема творчески, нестандартни решения на проблематични икономически ситуации, да разработва оригинални икономически идеи, основани на мотивационния ангажимент на индивида към успешна икономическа дейност. Съдържанието на ПК като интегрирана личностна характеристика на икономиста е достатъчно широко и наукоемко. То включва комбинация от познавателни, дейностно -практически и комуникативни компетенции; комплекс от специални професионални и икономически знания, умения и компетенции, получени в процеса на професионално обучение, както и подходяща мотивация - професионални нужди, интереси, нагласи и готовност за професионална икономическа дейност.

ПК на студентите бъдещи икономисти се базира на тяхната *общо научна подготовка*. Под *общо научна подготовка* се разбира способността и готовността да се използват знания за количествените отношения и пространствените форми на реалния свят, владенето на система от категории и методи, необходими за решаване на типови задачи в различни области на професионалната икономическа дейност. Общо научната подготовка създава интегративна цялост от знания, умения и навици, които осигуряват професионалната дейност. Това е способността на човека да прилага своите професионални знания, умения и компетенции на практика, научно да анализира икономически проблеми, процеси и явления; способност да се използват основни математически знания и методи на практика; да се поставят цели и се формулират задачи, свързани с осъществяването на професионални функции като се използват познати методи за тяхното решаване; да се прилагат математически, научни, социално-икономически и професионални знания в интердисциплинарен контекст в иновационната икономическа дейност; да се съставят математически модели на типични икономически задачи и се търсят способности и методи за тяхното решаване и интерпретиране в икономически смисъл на получените математически резултати; да се прилагат аналитични и числени методи за решаване на математическите модели с помощта на готови софтуерни продукти и със средствата на съвременните системи на компютърната математика; да се провеждат комплексни икономически изследвания, включително търсене на необходимата информация, експериментиране, анализ и тълкуване на данни чрез използване на основни и социални знания и съвременни методи за постигане на необходимите резултати; да разбират ролята на науката в развитието на цивилизацията и технологиите и свързаните с нея съвременни социално-икономически проблеми, стойността на научната рационалност и нейните исторически типове; да ползват в своята работа професионален софтуер и прилагат основни математически и статистически методи, стандартни статистически пакети за обработка на данни, получени при решаване на различни професионални задачи; да осъществяват икономически проекти, използващи основни и специализирани знания, съвременни методи на проектиране за постигане на оптимални резултати, които са в съответствие с техническото задание, като се

вземат предвид социални и други ограничения; да създават и използват най-простите модели динамични системи за анализ на социално-икономически задачи; да провеждат библиографско и информационно проучване при решаването на професионални задачи, оформяне и публикуване на резултатите в научни статии и доклади. [1],

Ние считаме [4], че в състава на ПК е необходимо да се отделят следните компоненти: *мотивационен, когнитивен, дейностен и рефлексивен.*

Мотивационният компонент характеризира наличието на ценностна ориентация, мотиви и интереси, насочени към професионална подготовка. Този компонент носи в себе си потребността на бъдещия специалист за творчество, неговата готовност самостоятелно да поставя цели за професионално-изследователска и творческа дейност и да ги постига, а също така потребност и желание за усъвършенстване на своя професионален опит.

Когнитивният компонент определя наличието на теоретически и практически знания, формирани в процеса на професионално образование и самообразование, осигурява възможност на студента свободно да се ориентира в глобалното информационно пространство и да използва ИКТ. Този компонент позволява да се удовлетворят и развият потребности, интереси, ценностна ориентация и личностни качества на бъдещия специалист с висше техническо образование.

Дейностният компонент съдържа комплекс от действия за саморегулация и умения за вземане на решения, елементи на професионално творчество, комуникативна компетентност и адекватна самооценка. Този компонент дава възможност на студента да осмисли и се ориентира в проблемни ситуации, да организира своите действия, за да може да ги реши успешно.

Рефлексивният компонент позволява осъзнато да се подхожда към решаването на поставени задачи, да се оцени процеса и резултата от собственото усвояване и натрупване на опит, получен в процеса на обучение, формирането на такива качества и свойства като креативност, инициативност, сътрудничество, увереност в себе си, склонност към самоанализ, способност за откриване и прогнозиране на резултатите от дейността и отношенията, творческо въображение, професионално-значими знания, умения, навици и компетенции. Рефлексивният компонент се явява регулатор на личностните постижения, на личностното общуване с хората, самоуправление, мобилност, подбудител за самоопознаване, развитие на рефлексивни способности и формиране на индивидуален стил на работа.

Според много учени (В. П. Беспалько, В. И. Боголюбов, Н. В. Кузьмина, Н. В. Ильина, В. Н. Борисова и др.) ПК е тясно свързана с понятието „професионално-важни качества”.

Професионално-важни качества (ПВК) - това е система от устойчиви лични качества, даващи възможност за успешно изпълнение на професионалната дейност.

В психолого-педагогическите изследвания се разглеждат следните категории: «професионално значими качества», «професионално важни качества» и «професионално значими личностни качества»

До сега няма еднозначно определение на тези категории.

Професионално-важните качества (ПВК) представляват отделни динамични черти на личността, психически и психомоторни свойства, а също и физически качества, необходими изисквания към човека успешно да овладее дадена професия.

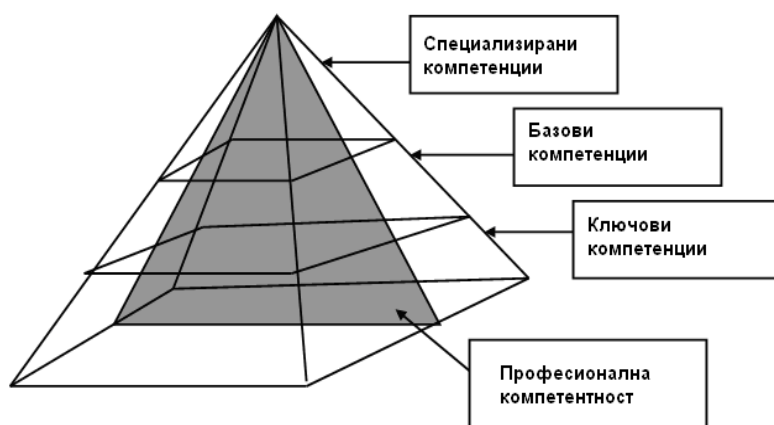
Под *професионално-важни качества* (ПВК) ще разбираме онези физически, психически и социални качества на личността, които са необходими за ефективното изпълнение на професионалната й дейност. Те определят степента и качеството на успешност от обучението. За всяка професия е необходим определен набор от такива качества. [4].

Определянето на ПВК и установяването на тяхната структура е възможно само при анализ на специфични видове професионални дейности. Професионалната дейност на икономиста представлява единство на следните типове дейности:

- естественонаучна;
- икономическа;
- социална.

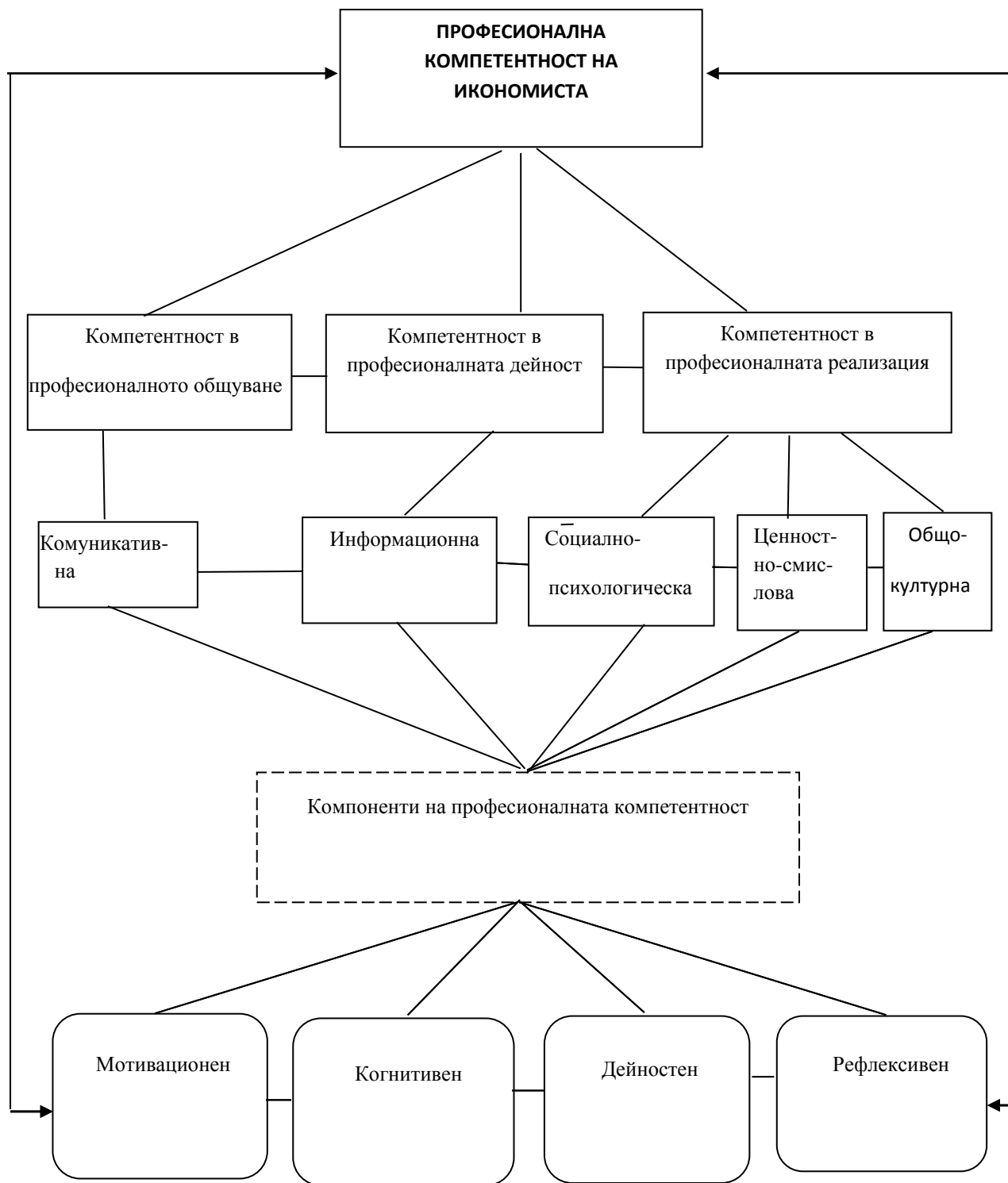
От една страна тя е *предметно-практическа*, а от друга страна- има чисто *социален характер*, тъй като е свързана с удовлетворяване на социалните потребности на обществото. В такъв случай доминиращи видове дейности за нея са:

- изследване на икономическите отношения (отношенията, възникващи между хората в процеса на производство);
 - събиране и обработка на информация за икономически явления и процеси (с цел постигане на най-добри финансови резултати от дейността на предприятията и организациите);
 - анализ и оценка на хода и резултатите от икономическата дейност ;
 - подобряване на процеса на икономическа дейност;
 - планиране на дейността на предприятието;
 - определяне на система за възнаграждение на труда и поощряване на всички категории работници и служители на предприятието;
 - планиране на разходите, използването на ресурсите и разпределението на приходите на предприятието;
 - контрол върху процеса на изпълнение на финансово-стопанската дейност;
 - разчет на потребностите на предприятието;
 - анализ на причините за преразхода на фонд “Работна заплата“;
 - обработка на голям обем цифрова информация;
 - подготовка на икономически обосновки, справки, периодични отчети, пояснения и анализи.
- В професиограмата на икономическата дейност [5, с.47–59] са определени ПВК за тази дейност:
- добро развитие на концентрацията и превключване на вниманието (способност за дълго време да се фокусирате върху един обект и бързо преминаване от една дейност в друга);
 - високо ниво на развитие на паметта; високо ниво на развитие на математически (изчислителни) способности;
 - способност за работа в условията на недостиг на време и информация;
 - способност за работа дълго време с еднообразна дейност (склонност към работа с документи, текстове и цифри);
 - аналитично мислене;
 - постоянство и обвързване;
 - честност и почтеност;
 - отговорност и точност;
 - старание и изпълнителност;
 - ерудиция;
 - предприемчивост, бизнес проницателност;
 - емоционална и психическа стабилност;
 - комуникационни умения;
 - самочувствие.
- Качества, които възпрепятстват ефективността на професионалната дейност, са:
- липса на математически наклони;
 - липса на аналитични способности;
 - бърза умора;
 - липса на внимание, забрава;
 - небрежност;
 - импулсивност, бърз темперамент.
- Фактори, определящи нивото на готовност на студента-икономист за професионална дейност, са:
- изразена професионалната ориентация (мотивация) и наличие на ПЗК на специалиста;
 - ниво на фундаментална (базова) подготовка;
 - нивото на професионални знания, умения, навици и компетенции;
 - ниво на активност за самообразование и самоусъвършенстване. [3].

Фиг. 1. Съдържание на професионалната компетентност

Повечето изследователи считат, че ПК включва *ключова, базова и специална* компетентности. Два типа компетентности играят важна роля в състава на ПК– *ключова компетентност* (key competency) и *базова компетентност* (core competency). *Ключовата компетентност* представлява способността на специалиста да решава задачи, които възникват пред него в процеса на професионалната му кариера. Тя отразява спецификата на конкретната предметна или надпредметна сфера на професионалната дейност. *Базовата компетентност* е такъв компонент на компетентността, който е необходим за определени видове професионална дейност, осигуряващ професионалното развитие на личността. Базовите компетенции са система от универсални знания, умения, навици, опит в самостоятелни дейности и лична отговорност; компетенции с широк спектър на ползване с определена универсалност, определящи реализацията на *специализираните компетенции* (потенциалния и минал опит на даден специалист, което му позволява да бъде успешен в професионалната дейност. Тези компетенции се формират в процеса на изучаване на специализираните учебни дисциплини, чрез допълнително и факултативно обучение. Те могат да бъдат общо професионални, специални, практически, производствено-технически и системни [6]. Едни и същи базови компетенции осигуряват продуктивност на различните видове дейност. Всеки вид базова компетенция има сложна структура, състояща се от много компоненти.

Фиг.2. Структура на професионалната компетентност

Базовите компетенции на икономиста включват организационни-управленски, планово-икономически, финансово-икономически, аналитични, външно-икономически, предприемачески, научно-изследователски и образователни компетенции.

Ключовите компетенции на икономиста включват компетенции за оценка стойността на информация в съвременния свят, за общите способности за организиране на информационни процеси (събиране, съхранение, обработка, пренос на информация), за интерпретация на съществуващите знания по нов начин и за осъществяване на рефлексивна собствена дейност.

При определяне на структурата на ПК на икономиста ние ще се придържаме към *структура на професионалната компетентност*, включваща следните три групи компетентности: *компетентност в професионалната дейност* – информационна (в частност компютърна); *компетентност в професионалното общуване* – комуникативна (в частност медийна); *компетентност в професионалната реализация на личността* – социално-психологическа, ценностно-смыслова и общокултурна. (Фиг. 2)

3. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Овлаждането на необходимите компетенции обезпечава висока ПК на студентите- бъдещи икономисти и гарантира тяхната конкурентноспособност на пазара на труда и по този начин отговаря на изискванията на обществото.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Батурина, Р.В.(2012), *Общонаучная компетенция как основа профессиональной компетентности экономиста*, Педагогические науки, Выпуск 4(4), , стр.25-26.
- [2] Валихметова, Л.В.(2015), *Ключевые компетенции экономистов, необходимые для развития во время подготовки в вузе*, Молодой ученый. №15, С. 572-575: <https://moluch.ru/archive/95/21477/>
- [3] Дахин, А., (2004), *Компетенция и компетентность: сколько их в российского школьника?// Народное образование №4, ,С.136-144.*
- [4] Изворска, Д., (2017), *Модел за формиране и развитие на професионалната компетентност на студентите от технически ВУЗ*, УИ "В. Априлов", Габрово, стр.260
- [5] Макавчик, В. О. (2003), *Языковая подготовка: коммуникативный подход*, Сибирь. Философия. Образование: научно-публицистический альманах. (Вып.6), Новокузнецк: Ин-т повышения квалификации, С.47–59.
- [6] Солоненко, В. А.(2010), *Формирование профессиональной мобильности будущих экономистов-менеджеров в образовательном процессе вуза*: автореф. дис. ... канд. пед. наук ,Брянск, 23 с.
- [7] Хоружий К.С. (2014), *Профессиональная компетентность будущих экономистов: сущность и содержание*, Современные проблемы науки и образования, <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=16753>
- [8] Atwan A., (2005), *Evaluation of the technical education development in Bahrain*, Research and development center, Kingdom of Bahrain, pp. 125-136